

DaNS

DRUŠTVO ARHITEKATA NOVOG SADA

LISTANOVILO JE 1994. GODINE KAO NAJVIŠE PRIZNANJE ČLANOVIMA DRUŠTVA ARHITEKATA NOVOG SADA
ZA IZUZETAN, STVARALAČKI I PREGALAČKI DOPRINOS ARHITEKTURI

TABAKOVIĆEVU NAGRADU ZA ARHITEKTURU

GENERALNI SPONZOR
TABAKOVIĆEVE NAGRADE ARHITEKTURE, 2001.
**ZAVOD ZA URBANIZAM
NOVI SAD**

RANKO RADOVIĆ
Novi Sad 2001

TABAKOVIĆEVA NAGRAĐA ZA ARHITEKTURU

DaNS

DRUŠTVO ARHITEKATA NOVOG SADA

TABAKOVIĆEVA NAGRADA ZA ARHITEKTURU

Tabakovićeve nagrade za arhitekturu, najznačajnije priznanje za arhitektonsko stvaralaštvo koje dodeljuje Društvo arhitekata Novog Sada svojim članovima, ustanovljena je 1994. godine i znak je priznanja jednom od pionira naše moderne arhitekture i istaknutom graditelju Novog Sada arhitekti Đorđu Tabakoviću (1897-1971).

Veće Tabakovićeve nagrade za arhitekturu, na svojoj sednici, održanoj 11. septembra 2001. godine, glasovima: prof. dr Svetlane Vuković, Tatjane Vanjifatov-Savić, Zore Mitrović-Pajkić, Pavla Žilnika, Aleksandra Kelemena, dr Imrea Harkai, Miodraga R. Jovanovića i Slobodana Jovanovića (predsednika Veća) donelo je odluku da se TNA u 2001. godini dodeli arhitekti dr Ranku Radoviću, redovnom profesoru, osnivaču i voditelju Novosadske škole arhitekture, Smera za arhitekturu Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu.

Dodela Tabakoviće nagrade za arhitekturu dr Ranku Radoviću, obrazložena je njegovim oslobođenim i izuzetnim rezultatima i doprinosom urbanističko-arhitektonskom obrazovanju i kulturi mladih arhitekata na univerzitetima od Finske do Japana, u Beogradu i u Novom Sadu posebno.

Knjige koje je napisao, predavanja koja se pamte, kuće koje su po njegovim projektima izvedene, imaju zapaženo mesto među delima i stvaralaštvom elite svetskih arhitekata, imaju snagu doslednih pobornika i sledbenika savremene arhitekture u svetu i kulturi domaćeg prostora.

Zasnivanjem Novosadske škole arhitekture na Univerzitetu u Novom Sadu, čiji su prvi studenti diplomirali jula meseca 2001. godine, dr Ranko Radović je obeležio arhitekturu u Vojvodini na najperspektivniji mogući način – poveravanjem sopstvenog znanja i iskustva novim generacijama graditelja i arhitekata "živog prostora" budućnosti.

Dr Ranko Radović, Monografska izložba povodom dodele Tabakovićeve nagrade za arhitekturu u 2001. godini

Muzej vojvodine, Novi Sad, 5. novembar, Narodni muzej, Kikinda, 23. novembar, Zrenjanin, decembar 2001/januar 2002.

Priredivač izložbe: Društvo arhitekata Novog Sada.

Saradnja: Narodni muzej Kikinda, Zrenjaninska inicijativa – naš grad

Koncepcija i dizajn kataloga: Slobodan Jovanović i Vladimir Mitrović.

Štampa: Forma, Novi Sad, Jugoslavija, 2001.

Priprema: Laser studio, Novi Sad

Ranko Radović

BIOGRAFIJA

RANKO RADOVIĆ je rođen 18. avgusta u Podgorici, 1935. godine.

Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Beogradu, gde je 1962. godine diplomirao Arhitektonski fakultet.

Pod mentorstvom profesora dr Olivera Minića magistrirao je 1971. godine u Beogradu (Urbana morfologija).

Doktorirao je u Parizu, 1980. godine, pod mentorstvom profesora Bernara Dorivala na Sorboni (Kontinuitet ideja i oblika u savremenoj arhitekturi).

Redovni je profesor Univerziteta u Novom Sadu, Univerziteta umetnosti u Beogradu, Tehničkog univerziteta u Helsinkiju (Finska) i Univerziteta u Cukubi (Japan). Predavač je na više od 20 univerziteta (Rim, Palermo, Štokholm, Pariz, Kion, Melburn, Hjoto, Lisabon...).

Savremenu arhitekturu predavao je na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu punih 20 godina (1972-1992).

Više od 20 godina rukovodi poslediplomskim studijima iz savremene arhitekture u Beogradu i Novom Sadu.

Bio je predsednik IFHP (Munarodna federacija za urbanizam i stanovanje, 1984-1992.), član Saveta UIA (Međunarodna unija arhitekata, 1984-1990), član je Dukljanske akademije nauka i umjetnosti u Podgorici.

Objavio je više od 300 naučnih i stručnih studija i iseja, 14 knjiga (3 u inostranstvu). Stalan je predavač Kolarževog narodnog univerziteta u Beogradu (128 predavanja). Autor više od 30 TV emisija i serija o arhitekturi.

Izveo je 29. objekata po sopstvenim projektima. Učesnik je bio na 34 urbanističko arhitektonska konkursa (sa grupom "Bistrica" 1982. godine nagrađen u prvom krugu na konkursu za Mišeluk u Novom Sadu).

Spomen kuća bitke na Sutjesci, na Tjentištu uvela je Ranka Radovića u

krug svetskih arhitekata (vidi: Čarls Dženks, Evoluciono stablo, 1991, 1993).

Radove je prikazao na 20 izložbi arhitektonskih projekata i crteža.

Poslednja izložba bila je juna meseca 2001. godine u Parizu.

Ranko Radović je učesnik brojnih domaćih i svetskih konferencija posvećenih urbanizmu, arhitekturi, stanovanju i kulturi, projektant naselja u Finskoj i Luksemburgu.

Nosilac je nagrade Beogradskog salona (1987), Nagrade ULUPUDS za životno delo i Vukove nagrade (1997).

Tokom skoro četiri decenije održao je brojna i uvek izuzetno zanimljiva i posećena predavanja u Novom Sadu.

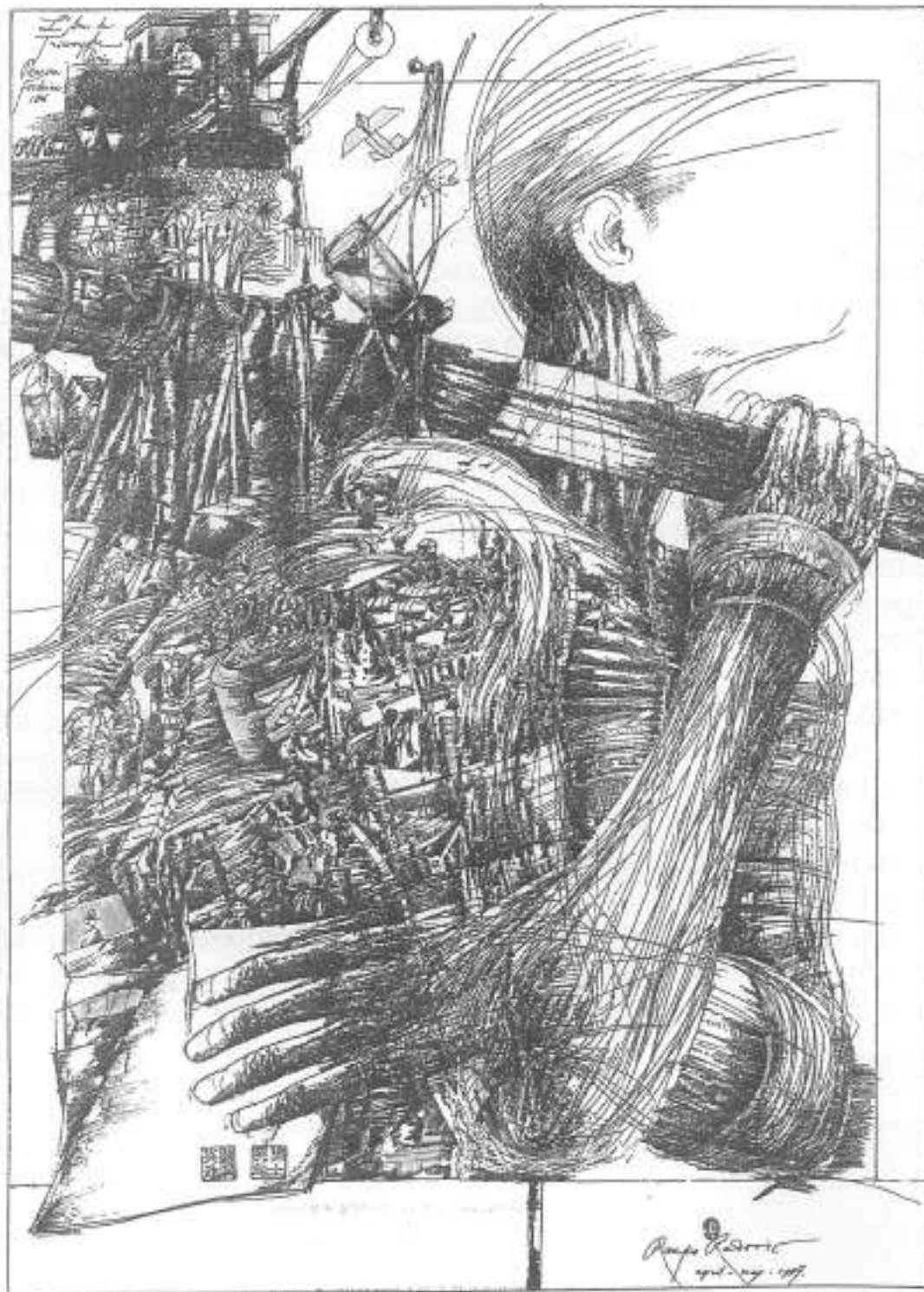
Saradnik je lista DaNS od prvog broja, 1982. godine do danas.

Pokretač je i urednik časopisa De re Aedificatoria u kojem su se 1990. godine, poslednji put zajednički, pojavili tekstovi najistaknutijih arhitekata i istoričara umetnosti iz svih bivših republika Jugoslavije (Čipan, Mušič, Bonča, Kurto, Ivančević, Kritovac, Milenković, Polak).

Godine 1996. po pozivu, programira, osniva, a od tada i vodi "Novosadsku školu arhitekture", Smer za arhitekturu pri FTN Univerziteta u Novom Sadu čiji su prvi studenti okončali studije ove, 2001. godine.

Istraživačkim, studijskim i pedagoškim radom, knjigama, kritikom i publicistikom, javnim nastupima, projektima, konkursnim radovima i realizacijama i stalno aktivnim prisustvom i angažmanom u svetu arhitekture, kulture i umetnosti, Ranko Radović, u domaćoj i široj svetskoj, stručnoj javnosti, predstavlja izuzetnu ličnost i primer retko svestranog aktiviteta u prostoru.

S.J.

IZVEDENA DELA

1. Spomen kuća bitke na Sutjesci, Tjentište, 1964-1971.
2. Zanatsko-uslužni centar "Gradić Pejton" na Čuburi, Beograd, 1968-1971.
3. Skupština opštine, Arandelovac, 1974.
4. Spomen obeležje Ljutotuk, Danilovgrad, 1975.
5. Pošta, Vrnjačka banja, 1975-1977.
6. Banka Vrnjačka banja, 1976-1979.
7. Hotel "Partizanka", Vrnjačka banja, 1977, 1985.
8. Porodična kuća S. Lalovića, Arandelovac, 1975.
9. Atelje-kuća A. Đonovića, Arandelovac, 1978-1980.
10. Kuća D. Višekrone, Bačka Palanka, 1980-1981.
11. Pošta/banka, Apatin, 1986.
12. Atelje 212, Beograd, 1992. (sa R. Dinulovićem)
13. Nadgradnja FTN Novi Sad, 1996. (sa K. Hiel)
14. Hala, Dimitrovgrad, 1996-2001 (sa R. Dinulovićem)

SAMOSTALNE IZLOŽBE ARHITEKTURE, URBANIZMA, GRAFIKA I CRTEŽA

1. Smotra "Mermer i Zvuci", Arandelovac, maj 1975.
2. Arhitektura kao likovni jezik, Salon Muzeja Savremene Umetnosti, Pariska ulica, Beograd, septembar 1981. katalog
3. Arhitektura kao likovni jezik, Galerija Templum, Sarajevo, 1982.
4. Arhitektura kao likovni jezik, Galerija "Jakopič", Ljubljana, 1982. godine, katalog
5. Hol Narodnog pozorišta u Novom Sadu, Katalog, 1982.
6. Galerija Zavoda za Urbanizam, Ohrid, 1983.
7. Društvo Arhitekata Skopja, Galerija, 1983.
8. Galerija Kunst krink, Hag, Holandija, Crteži, 1988.

9. Galerija MUT, Budimpešta, 1989. Rajz-Epiteszet-Varos, Oktobar 10. do 27, Katalog
10. Amer Gallery, Helsinki, 13. april do 28. maja 1989. Katalog
11. Galerija Gradske Biblioteke u Tampereu, 1990.
12. Velika Galerija Kulturnog Centra Novog Sada, 28.11. do 20.12.1990. godine, 10. do 22. aprila.
14. Galerija Arhitektonskog fakulteta u Đenovi, Crteži, novembar 1991.
15. Galerija Kulturnog centra Tapiola, Finska, 1992.
16. Galerija Lars Sonck, Helsinki, Crteži, 1992.
17. Galerija Urbanističkog zavoda grada Helsinkija, Urbanizam i crteži, 1992.
18. Galerija Vojvodanske banke, Crteži na stari način, 2. oktobar do 2. novembar 1995. Novi Sad, Trg Sv. Miletića, Katalog.
19. Galerija "Krug", Bečej, februar/mart 1998.
20. Gradska galerija u Kuli, Crteži i grafike, mart 1998.
21. Kulturni Centar Beograda, Galerija, izložba fotografija arhitekture Alvar Aalta, katalog, juli 1998.
22. Galerija SPENS, Novi Sad, Alvar Aalto, autorske fotografije 1998.
23. Galerija Centar, Podgorica, Alvar aalto, autorske fotografije 1998.
24. Galerija Banja Luka, Alvar Aalto, autorske fotografije, 1998.
25. Gradska galerija u Pančevu, autorske fotografije, delo Alvar Aalta, 1998.
26. Galerija Sombor, crteži, grafike i arhitektura, 1999.
27. Galerija Zadužbine Ilije Milosavljevića Kolarca, Beograd, Studentski trg, 5, crteži i grafike, 30. novembar do 12. decembar 1999. sa katalogom.
28. Galerie Visconti, Paris, 4, rue Visconti, Saint Germain des Pres, 11. juni do 28. juni 2001. Katalog i pozivnica.
29. Muzej Vojvodine, Novi Sad, izložba radova u svojstvu dobitnika na-

- grade Tabaković za 2001. godinu, od 5. do 12. novembra 2001. sa katalogom i sa plakatom.
30. Narodni Muzej Kikinda, 23. novembra do 15. decembra 2001. radovi dobitnika Tabakovićeve nagrade za 2001. godinu.
31. Zrenjanin, decembar 2001/januar 2002.

KNJIGE

1. O Arhitekturi, iKlub Mladih Arhitekata, Beograd, 1971.
2. Fizička struktura grada, IAUS, Beograd, 1972.
3. Gradski centri, Arhitektonski fakultet, Beograd, 1976.
4. Savremena arhitektura, Arhitektonski fakultet, Beograd, 1978.
5. Živi prostor, Nezavisna izdanja Slobodana Mašića, Beograd, 1979.
6. Tekstovi arhitekata, Arhitektura Urbanizam, vanredni broj 1984, (uređenje i izbor tekstova, dugi uvodni esej i prikaz svakog od autora).
7. Antologija kuća, Građevinska knjiga, Beograd, 1984, (četvrto izdanje 1989).
8. Nova antologija kuća, Građevinska knjiga, Beograd 2001.
9. Urban Guide of Helsinki, koautor Pavo Perkio, Urbanistički Zavod Helsinkija, 1995, (treće izdanje 1999 na engleskom, francuskom, nemačkom i ruskom jeziku).
10. Vrt ili Kavez, Prometej, Novi Sad, 1995.
11. On Cities, Planning and Urban Design, Helsinki University of Technology, Espoo, 1996.
12. Jyvaskyla, (studija/knjiga o urbanom razvoju i kvalitetu arhitekture u tom gradu, na engleskom i finskom jeziku), Urbanistički zavod grada Jivaskile, 1996.
13. Tie kokemusmailmana, (Putevi kao prostor), Helsinki 1993.

14. Slojeviti putevi, razgovori sa Rankom Radovićem, (pripremio Miloš Jevtić, odgovori na pitanja), Beograd 1995.
15. Savremena arhitektura, između stalnosti i promena ideja i oblika u modernoj arhitekturi, FTN i Stylos, Novi Sad, 1998. (Drugo izdanje 2001).

ESEJI, IZTRAŽIVAČKI RADOVI I STUDIJE (nepotpuno)

1. Neke postavke regionalnog planiranja u svetu, Savremene urbanističke teme, 3, str. 19-33, IAUS, Beograd 1966.
2. Sklop gradova u regionu, Savremene urbanističke teme, 2, IAUS, Beograd, 1965.
3. Centralitet gradova, Saopštenja, 1, IAUS, Beograd, 1968, str. 31-34.
4. Savremeni urbanizam i dinamični grad, Saopštenja, 2, IAUS, Beograd 1969, str. 4-9.
5. Fizička struktura gradova srednje veličine u Srbiji, studija/referat za Urbanistički Savez Srbije, Svetozarevo, novembar 1971.
6. Oblikovanje trgovinskih objekata privremenog karaktera, "Trgovina i urbanizam", Opatija, Zavod za tržišna ispitivanja, Beograd, april 1971.
7. Fizička struktura grada kao predmet urbanističke analize, "Urbanizam Beograda", 4, str. 66-67. 1969.
8. Revoluciona arhitektura revolucionarne Rusije, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 37, str. 9-14.
9. Novi materijali i radanje Moderne arhitekture, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 42, str. 23-30.
10. Arhitekti su pospani, "Vidici", Beograd, 67-68, 1962/63.
11. Arhitektura Svetske izložbe u Montrealu, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 47, str. 61-70.
12. Arhitektura na EXPO 70 u Osaki, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 61-

- 62, str. 117-124.
13. Povratak Le Corbusiera, studija, KMA, 17, Beograd 1965.
14. Arhitektura i poezija Frenk Lojd Rajta, broj 7/1965.
15. Smisao i vrednost eksperimenta i istraživanja u arhitekturi, "Arhitektura urbanizam", 60, Beograd, 1969/70, str. 25-30.
16. Dom gradskog čoveka, Gledišta, 12, Beograd, 1966. godina
17. Urbanizacija – svetski problem, Gledišta, 2, Beograd, 1967.
18. Jedan izuzetan eksperiment u građenju stanova, "Stambena i komunalna privreda", Zagreb, 10/1967.
19. Nova škola arhitekture – zašto, Saopštenja Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, 10 / Februar 1971.
20. Snovi i java arhitekture Oktobra, "Polja", Novi Sad, 1969. godina.
21. Sinteza ili Zbir, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 30.
22. Publikovana dela posleratne jugoslovenske arhitekture, (uz pomoć studenata arhitekture D. Kiridžića i O. Babića, "Arhitektura urbanizam", Beograd, 47, str. 45-60.
23. Riznica fakata – samo osnov za dinamičnu istoriju arhitekture, "Arhitektura urbanizam", 33-34, str. 70.
24. Les propositions fondamentales de la nouvelle Ecole d' Architecture de Belgrade et les problemes de la ville, Komisija OECD – Ujedinjene nacije, Smirna, Turska, 1972.
25. Tradicionalno i moderno u delu Tangea i Aalta, "Vidici", Beograd, 1972.
26. Osam elemenata jedne moguće dijalektike u arhitekturi, Savez Arhitekata Srbije, Beograd, 1978.
27. Posle čiste ide hibridna arhitektura ili kako izbeći obe, "Student", Beograd, 1979.
28. Novi preseći savremene arhitekture ili kako se odazvati pozivu, (uvod u knjigu) Čarls Dženksa "Moderni pokreti u arhitekturi", Građevinska knjiga,

Beograd, 1984, str. 1-14, ukupno pet izdanja.

29. Arhitektura u vremenima promena, (uvod u knjigu) Čarls Dženks "Jezik postmoderne arhitekture", "Vuk Karadžić", Beograd, 1985. edicija "Zodijak" str. 5-17.

30. Plaidoyer pour une morphologie de la ville plus complexe et plus economie, IFHP papers and Proceedings Interenational Congress, Lisbon, 1983, str. 291-299.

31. Najviši smisao arhitekture je da podrži ljudsku egzistenciju, (uvod za knjigu) Norberg-Šulc "Egzistencija, prostor, arhitekt", Građevinska knjiga, Beograd, 1999, str. 7-9.

32. Projekt jedne arhitekture upisan u knjigu, (uvod za knjigu) Robert Venturi, Složenosti i protivrečnosti u arhitekturi, Građevinska knjiga, Beograd, 1999, str. V-IX.

33. Od stila ka stilizaciji, od uzvišenih nada do izgubljenih iluzija, (uvod za knjigu) Hičkok-Džonson, "Internacionalni stil", Građevinska knjiga, Beograd, 1989. str. IX do XX.

34. Jakov Černjиков konstruktivista koji je omogućio dekonstruktivizam, (uvod za knjigu) Jakov Černjиков, Konstrukcija arhitektonskih i mašinskih formi, Građevinska knjiga, Beograd, 1990, str. VIII do XIV.

35. Grad i arhitektura grada na istom izvoru, studija u knjizi Aldo Rosi, "Arhitektura grada", Građevinska knjiga, Premis, Beograd, 1996, str. IV do X.

36. Diranovo učenje o lepoti razumnih oblika, (studija u knjizi) Diran, Pregled predavanja, Građevinska knjiga, Beograd 1990. str IX do XVI.

37. Evo Vitruvija – prve velike knjige arhitekture, (uvod u knjigu) Vitruvije, Deset knjiga o arhitekturi, Građevinska knjiga, Beograd 2000. godina, str. 7-10.

38. Knjiga graditeljske energije i otvorenog duha, (studija za knjigu) Le

Korbizije, Ka pravoj arhitekturi, Građevinska knjiga, Beograd, 1998, str. I do IV.

39. Bule – 200 godina nenametljive prisutnosti, (studija za knjigu) Etjen Lui Bule, Arhitektura – Esej o umetnosti, izdanje Građevinske knjige, Beograd 1999, str. I do VII.

40. Stara knjiga Lisickog na novom raskršću, (studija za knjigu) El Lisicki, Arhitektura Rusije dvadesetih, Orion Art, Beograd, 2000. str. 9 do 13.

41. Građenje prostora i kuća – umetnost međuodnosa, INDIS 97, Novi Sad, 1997, Zbornik radova, Editori Folic i Vuković, str. 3 do 22.

42. Contribution to the OIKOS group papers, Oikos documents, Finnish Building Centre Ltd., Helsinki 1994. str. 57-63.

ČEŽNIVO LICE AMFIONOVO / PROSTOR Ranka Radovića

Ako je istina da se vrlo udaljeni prostor može faustovskim nagonom dubine doživeti kao vreme, da se može ovremeniti, tada ne može biti sporno da je autor crteža i graditeljskih studija pred kojima se nalazimo, večeras lično sa nama i vidno raspoložen za razgovor. A sama činjenica da se, dečački okretan i nadahnut, obreo u danas eminentno plutokratski usmerenoj graditeljskoj kulturi Japana, predstavlja u stvari bitnu epizodu produktivnog i kod nas još nedovoljno uočenog Radovićevo prosvetiteljskog projekta – satkanog od reči, crteža i građevina, koji ga nesumnjivo svrstava u red ambasadora jugoslovenske kulture.

Duboka transcendentalnost prostora, gornji hermesovski stub i izvor "pesničkog stanovanja čovekovog na ovoj zemlji", postavlja zgasnuće fizičkog prostora u središte svakog razgovora o kosmopolitizmu. Radovićevo faustovsko osećanje svetskog prostora (karakteristično za stvaraoce nežne duše i jakog uma), utemeljeno na dubokoj samosvesti, memoriji, refleksiji i visokoj kulturi, prepoznaje taj svetski prostor kao duhovan, i upravo zbog toga, bremenit prebogatom morfologijom i dinamikom. Zato se čini da bi svedeni pokušaj da se ocrta Radovićevo duhovni portret, nužno doveo do otkrića da se radi o dosta retkoj vrsti urođenog kosmopolitizma.

Možda se najdublji trag Radovićevo kosmopolitizma ocrta u radikalnoj kritici savremenog urbanizma, u strpljivom teorijskom i praktičnom bavljenju "gradovima gorim čak i od društava u kojima nastaju" (P. Portogez).

Uzimajući za paradigmu aristotelovsku čežnju za "srećnim gradovima" i gradeći unutar sopstvenog "živog prostora", Radović pripada sve malobrojnijoj i usamljenijoj porodici humanista čija su pregnuća usmerena na vaspostavljanje grada kao ljudskog prostora, ali i kao artefakta. U tom smislu, vrlo su uočljiva njegova naslućivanja, iskazana u kućama i građevinama sa "ljudskim licem".

Arhitektura i crteži pristupačni na ovoj izložbi prizivaju slatku opasnost zasenjivanja, toliko uobičajenu kada se radi o starim i modernim arhitektama. Otud i suvišnost poređenja dve strane istog izvora.

Radovićevo prozori potvrđuju Šelingovu postavku da je arhitektura "muzika koja se oseti vidom". Oblici fuge i kontrapunkt, prepoznatljivi na nekim njegovim građevinama, opet sugerišu tipičnu faustovsku igru unutrašnjeg (duhovnog) i beskonačnog. A upečatljivo poigravanje znanjima, pomalo eterični crteži jedne oniričke "antologije kuća", svedoče o Radovićevo suštinskoj prijemčivosti za arhetipsko i metapoetsko. Slovenski folklor, replika predanja, usmena porodična uspomena, zapisi, zaobljuju Radovićevo arhitekturu svežinom proosećanog i doživljenog.

Radovićevo grafizam, inspirisan neorenesansnom tradicijom, impresivno svedoči o jasnosti mišljenja. Preobilje oblika, grupe portreta ljudi i gradova, tela kao pejzaži, neočekivani prepleti, ali pre svega dramatika i dinamika, otkrivaju bogatu igru duha suočenog sa prtljagom istorije.

Sledeći Venturijevo zalaganje za jedan vrednosni modernizam, u okviru koga klasična i moderna arhitektura funkcionišu kao delovi istog sistema vrednosti, Radovićevo duhovni i graditeljski projekat bi se mogao imenovati kao transmoderan (izbor za koji se sam Radović zalaže). On najpotpunije izražava čitav korpus pitanja i ideja, kreativno transformisanih do neprepoznavanja (odnos tradicija – moderna, problem izvora, istorije, sredstava oblikovanja i sl.). Komentar, replika, ludizam, samo su neka od "sredstava" iz Radovićevo duhovnoig repertoara kojima on izražava stalno samonadranje. I jedan trenutak svetskog prostora skupljenog u zenicama dečaka sa nekog bašlarovskog tavana.

Vladimir Stanić

ŽIVI PROSTOR

O knjizi "Živi prostor", arhitekta Ranka Radovića, koja se nedavno pojavila kao 24-ta po redu u nizu Nezavisnih izdanja Slobodana Mašića iz Beograda, već su objavljene novinske beleške i prikazi¹, pa se nećemo zadržavati na prepričavanju ili oceni samog sadržaja ili stavova autora ta 42 zajedno složena, a svojevremeno publikovana teksta u dnevnim listovima Politika, Borba i Večernje novosti. Ponovićemo samo to, da svi ovi mali eseji Radovića, sada u jednoj knjizi sakupljeni, imaju svoju i literarnu i didaktičku vrednost, jer ne samo što nas podsećaju na urbanističko arhitektonske probleme, već nas informišu, upoznaju, upućuju na razmišljanje i aktivan odnos prema svojoj sredini i okolini, prema "živom prostoru". Radovićeve tekstovi, njegovi projekti, realizacije, javni nastupi i prisustvo, dokaz su jedinstva reči, dela i dinamičnosti duha.

Kao što se u tekstovima Radovićeve knjige uočava zajednička nit koja sadržajno i formalno povezuje reagovanje arhitekta na dešavanje u svojoj okolini, tako se zahvaljujući njoj suočavamo sa još jednom, danas neretkom pojavom permanentnog i simultanog delovanja arhitekta na nekoliko frontova. Upravo sa tim u vezi, samo nekoliko rečenica komentara i nekoliko usputnih misli:

Poput Bogdana Bogdanovića, Mihajla Mitrovića u Beogradu, Vjenceslava Rihtera ili Zdenka Kolacija u Zagrebu, Borisa Čipana u Skopju ili niza drugih danas, odnosno Grabrijana, Najdaharta i najpre Nikole Dobrovića juče, kod nas i ne samo kod nas arhitekti se, od Vitruvija do danas, ne mogu posvetiti samo projektovanju i građenju u najbukvalnijem smislu.

"Ako mi nedate da radim ovo, radiću ono drugo, ako mi nedate ni ono drugo radiću nešto novo kao treće", zapisao je svojevremeno arhitekt Dobrović².

Motivi mogu biti i te prirode koje su bili Dobrovićeve, no čini se da je ipak nešto drugo danas i kod nas u pitanju. Radi se o jednom širem i sveobuhvatnijem shvatanju poziva i delatnosti arhitekta.

Čini se da smo svedoci situacije u kojoj se arhitektonsko delo u klasičnom smislu tog pojma sve više izvlači ispod ruku arhitekta, opet onog arhitekta kakav je bio po tradicionalnom shvatanju tog poziva i stručnog profila. Arhitektonsko delo, beži mu dakle, ispod prstiju još onog momenta kada silazi sa crtaće daske, pa čak i pre. Istovremeno sa tim procesom odvija se i onaj drugi – proces otrežnjenja i sazrevanja spoznaje da arhitektonsko delo, ako nećemo da bude rezultat i materijalizacija ljudskog otuđenja, već izraz slobode i samoizbora jedinke u društvu ne može, a nema ni razloga da je plan specijalizovanog, inženjersko birokratskog i profesionalno deformiranog, od stvarnosti odvojenog projektanta.

Arhitekt se stoga, ako hoće da sačuva i da rehabilituje suštinske motive struke i poziva, mora sve više i sve češće svesno sputavati i obuzdavati da ne bude apsolutni i jedini žrec izgrađenog i projektovanog i usmeravati da polje svog rada nalazi u širokoj lepezi raznorodnog, a neophodnog delovanja u svojoj sredini i prostoru.

U meri u kojoj bude uspeo da bude prisutan među ljudima u sopstvenom okruženju, u tom živom prostoru, u toj istoj meri uspevaće mu i uspeva mu da se iskaže kao stvarni oblikovalac i saučesnik oblikovanja prostora i u najbukvalnijem smislu tog pojma.

Pisana reč arhitekta, u kontekstu koji je izložen predstavlja se dakle, kao specifični vid njegovog uticaja, aktiviteta i komuniciranja u domenu prostornih vizija i dešavanja u prostoru. U kombinaciji sa javnim nastupom, pisana reč arhitekta pored usko stručnog rada zaokružuje njegov društveno stručni angažman sve više i sve češće se predstavlja kao stvarna potreba, mogućnost i način delovanja, a ne nekakva zamena za nerealizovane i

neiskazane kreativne motivacije i potencijale. Ne radi se o pisanju dokonog arhitekta, već o svesnom prihvatanju svih raspoloživih metoda i puteva učešća u velikom poslu kultiviranja i artikulacije "živog prostora".

Treba dodati da se najčešće, pa i u Radovićevom slučaju radi o pisanoj reči koja je praćena crtežom. Time se arhitekt priključuje onoj grupi ljudi koji vešti lepoj reči i šarmu ilustracije kroz crtež, zaokupljaju pažnju i bude simpatiju, animirajući okolinu za uočavanje i bavljenje nekim zanemarenim, zapuštenim i potisnutim, a danas često gaženim vrednostima.

U konkretnom slučaju Radović nas opominje na posledice nedostataka mašte pri građenju naših kuća i naselja, upozorava na pravo stanje stvari u pogledu istine i zabluda ispletenih oko famozne "poezije reda", skreće nam pažnju na neuređene prostore i površine neposredno uz naš stan i radno mesto, apelujući da im pogledamo u "lice". Radović nas upućuje na razmišljanje o prednostima i manama striktnog opredeljenja za tzv. zoniranje sadržaja u savremenom gradu o međuzavisnosti celine i detalja, o odnosu prema ambijentu, o brzini kojom rušimo staro i novim delima, o mogućem novom životu starih kuća, o složenosti urbane sredine i života u njoj. Radović se uključuje u aktuelne rasprave o sudbini neuralgičnih tačaka naših gradova, o udaljavanju ili povratku staroj ulici, zapostavljenom i degradiranom prizemlju.

Govoreći o celini, o dovršenosti, o prirodnom i neprirodnom i još o bezbroj stvari i pitanja, Radović ispoljava svestranu obaveštenost o problemu, vladanje materijom, izvanradan smisao za odmerenost u iznošenju činjenica i onog "ostalog" što ih prati, a čini sveukupnost životnog dešavanja u prostoru.

Kada citira Bašlara: "prostor poziva na akciju" Radović zapravo konstatuje sukus problema. Svojom knjigom on se zalaže za tu akciju o sam je nastavlja da vodi.

Mesto i uloga arhitekta u društvu, ta već oveštala tema mnogih naših skupova i razgovora, ali aktuelna i nikad nezaobilazna, po svojoj suštini, dobija nove akcente i biva osvetljena iz nekih drugih uglova, ako se razmatra na primeru delovanja poput Radovićevog. Stoga, ponovno pročitavanje tekstova koje sadrži njegova poslednja knjiga prevazilazi samo podsećanje na poznate teme već pre svega i iznad svega predstavlja obnovu impulsa i poziva na akciju u prostoru i povodom prostora. Poziv najpre za arhitekta same, ali ne samo i isključivo za njih.

Slobodan Jovanović

Napomene:

1 D.P., Živi prostor, Politika, Beograd, 22. septembar 1979.

2 Nikola Dobrović, Savremena arhitektura 4, Beograd, 1965.

3 Radović je do sada objavio: O arhitekturi, KMA, Beograd, 1971; Fizičke strukture, IAUS, Beograd, 1974; Stanovanje u Vanuveru; CEP, Beograd, 1977 i veći broj studija i eseja u stručnoj periodici i časopisima.

Po njegovim projektima izvedena je Spomen kuća bitke na Sutjesci na Tjentištu, Privremeni zanatsko uslužni centar u Beogradu, Skupština opštine Arandelovcu, Pošta, hotel i banka u Vrnjačkoj banji i spomen obeležje u Danilovgradu.

Tekst objavljen u časopisu Polja, 249, NS, novembar, 1979.

ARHITEKTURA KAO LIKOVNI JEZIK

Da je po svojoj prirodi arhitektura umetnička disciplina nije sporno – sporni su temelji i postupci takvog umetničkog rada. Upotrebljivost i materijalnost svakog građenja otkrivaju bitno različite dimenzije arhitekture u odnosu na muziku ili na reči. Jednako su i sredstva istraživanja u arhitekturi, mogućnosti eksperimentisanja i pripreme, pa čak i ličnog ostvarivanja sopstvenog vizuelnog sveta kuća ili šireg prostora razumljivo – više nego skučeni i svedeni. Otuda je arhitektonski crtež i svaka forma vizuelnog istraživanja arhitekture kao likovnog, plastičnog jezika trajno prisutni oblik i duhovnog i likovnog rada u njoj. Dvojnost toga crteža je u tome što je on jednovremeno i sredstvo rada i, (ponekad), definitivni likovni rezultat.

Često su duhovne vrednosti nacrtanih kuća jednako inspirativne kao i okončani, izgrađeni prostor. Industrijski grad Toni Garnijea iz 1901-1904 jeste i likovna mapa, ali i manifest modernog urbanizma, kao što je Lenjingradska pravda A., L. i V. Vesninih i sjajni crtež koliko i model arhitekture konstruktivizma. U našoj sredini malo je poznato da je posle prve generacije engleskih novih gradova rađena celovita urbanistička studija za grad Huk (Hook) koja nikada nije ostvarena, ali čiji su rezultati i ispitivanja ogromno odredili sledeću razvojnu etapu engleskog urbanizma. Primeri bi se mogli naći u nedogled, sve do post-modernih ispitivanja pogotovu do crteža Stirlinga ili Grejvsa (Graves), Rosija ili Mura (Moore), Kriera ili studije G.R.A.U.

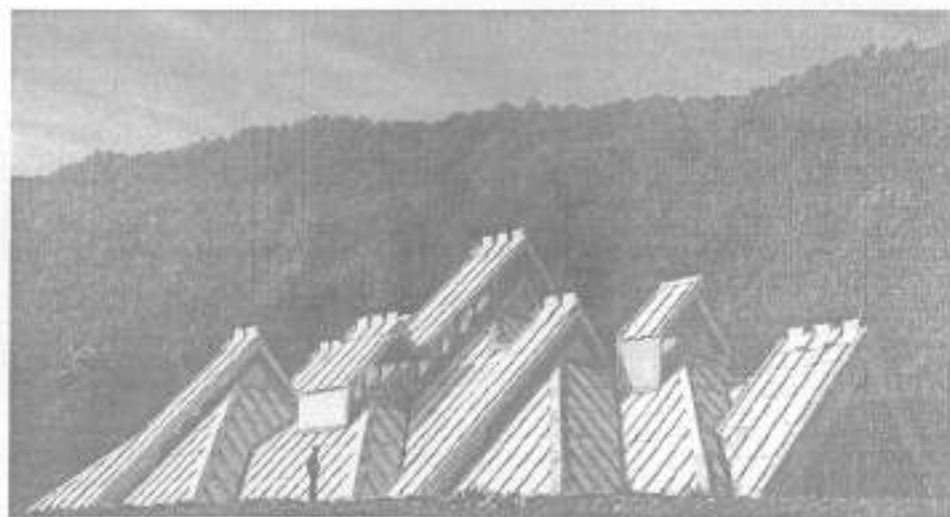
Likovni jezik arhitekture ne zaklanja druge njene dimenzije. Baš naprotiv: on treba da omogući njihovu artikulaciju i čitljivost njihovih značenja. Ima naravno i neke unutrašnje nezavisnosti forme po sebi: na primeru studije za Spomen-kuću bitke na Sutjesci to je uočljivo. Kao osnovni likovni motiv građevine svesno je uzet regionalni, "vernakularni" četvorovodni drveni krov, konkretni, materijalni oblik zaštite od snega i zatvaranja kuće. Ali je

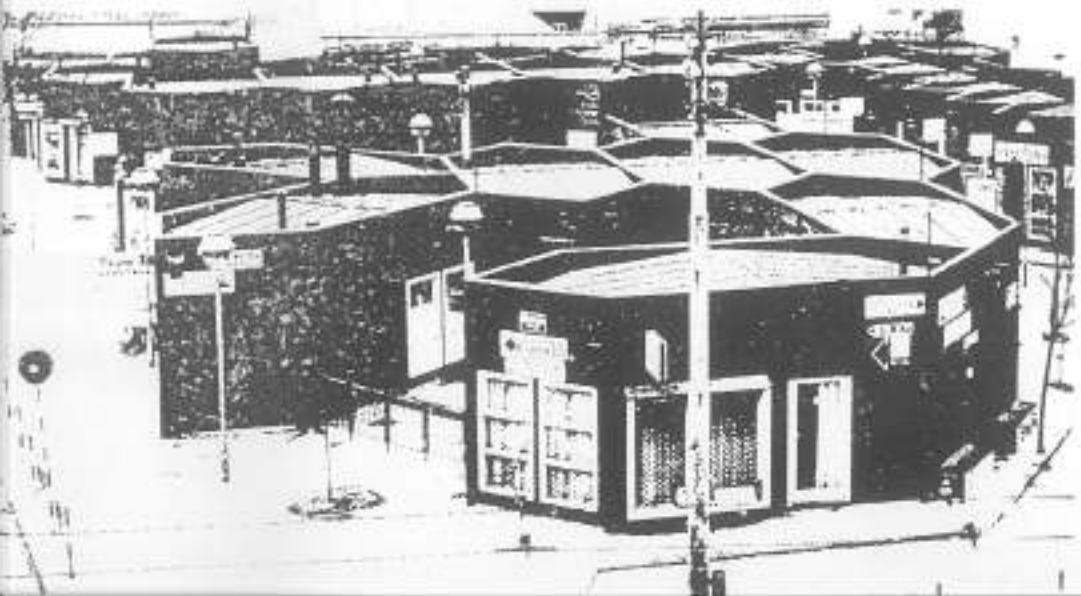
taj krov jednovremeno i piramidalna forma, primarni geometrijski oblik, likovna tema po sebi, koja nudi vizuelna istraživanja, celu jednu seriju "igre duha" (jeu d'esprit). Tu nema kontradiktornosti, nego se realno i imaginarno međusobno podražavaju. Geometrija, metafora, simboličnost, namena krova itd. preklapaju se i inspirišu.

Tako se oblikuje čitav jedan korpus skica, crteža, grafika, likovnih zapisa, rukopisa, temeljnih vizuelnih analiza fasade ili tla, varijanti, detalja, fotografija, bojenih slikarskih izometrija, planimetrija, gradskih pejzaža i ljudske figure. Na moguću "primedbu" o renesansnom poreklu ove raznolikosti imam samo jedan odgovor: svako je dužan da prema svojim shvatanjima arhitekture gradi i njenu fizionomiju. Ne opredeljuju rezultate niti naše pretenzije niti "mrzovoljni kritičari": važniji su - u prvom slučaju naše radosti nad papirom i bojom, uz verovanje i misli; u drugoj slučaju - sudovi vremena i novi uglovi gledanja i na ljude i na arhitekturu.

Ranko Radović

R.R. Katalog izložbe u Novom Sadu, april 1982.

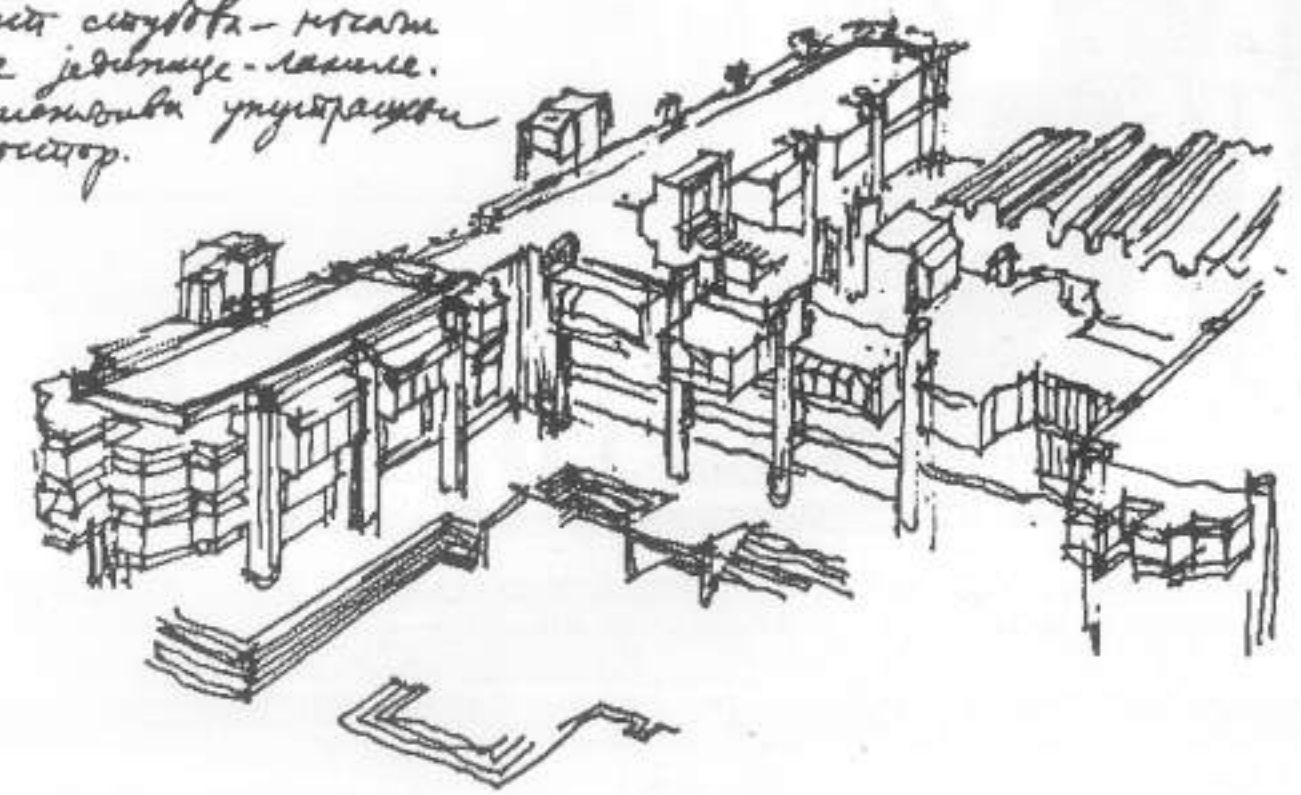

Zanatsko uslužni centar
na Vračaru, Beograd

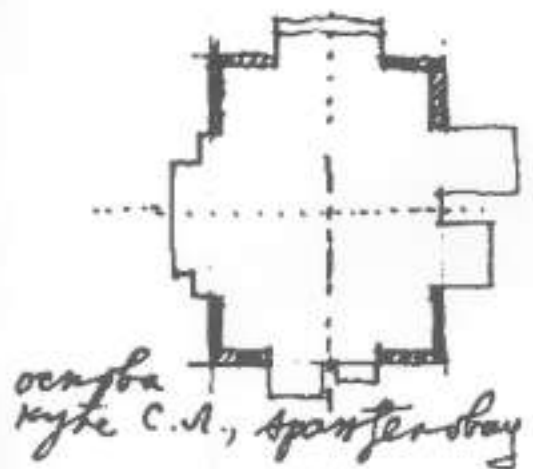

Skupština opštine Arandelovac

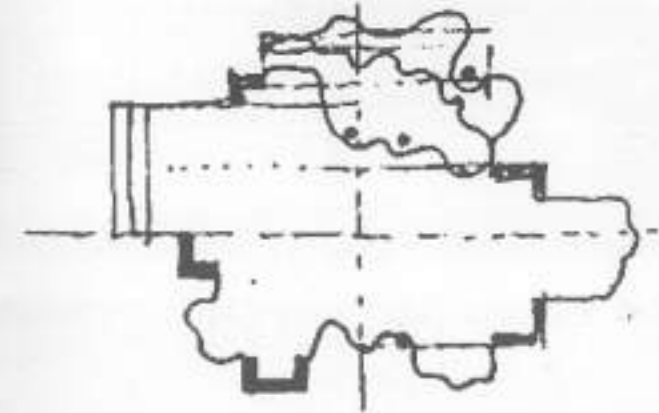
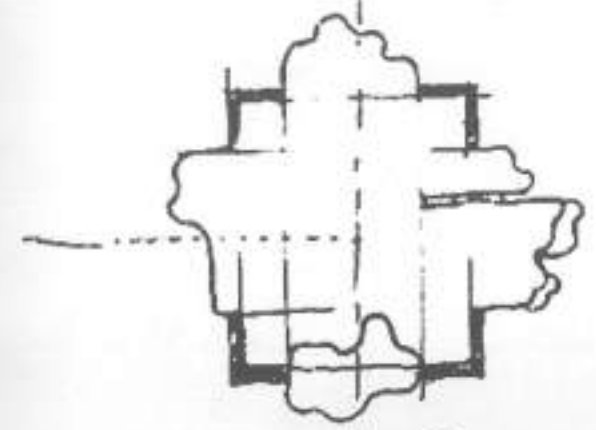
всесторонња служба - не само
чине јединице - ланце.
Промоционални упућивања
изостану.

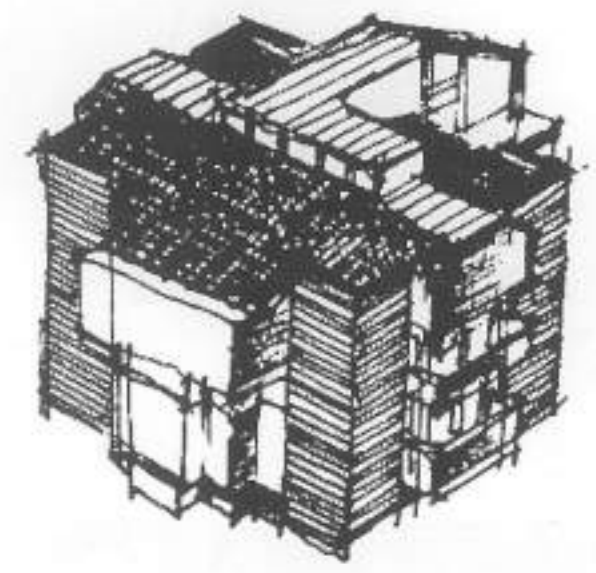
Spomen obelazje Ljutotuk, Danilovgrad

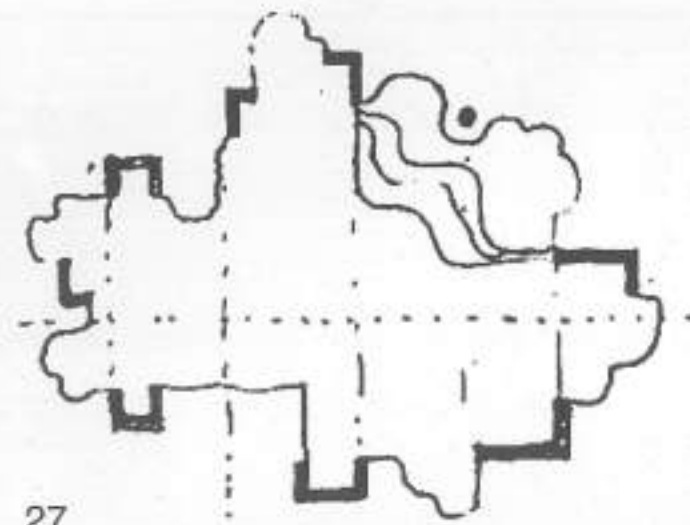
ocrtava
kuće C. A., Spantjerovog

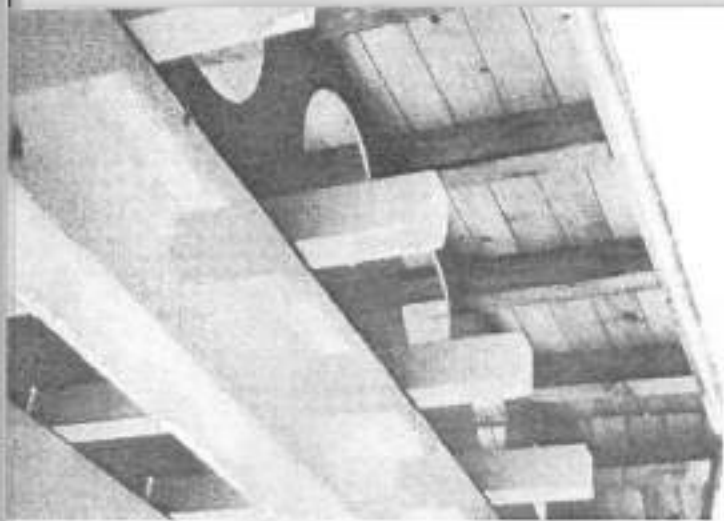

Porodična kuća S. Lalovića; Arandelovac

Konstrukcija, koja utječe na raspored

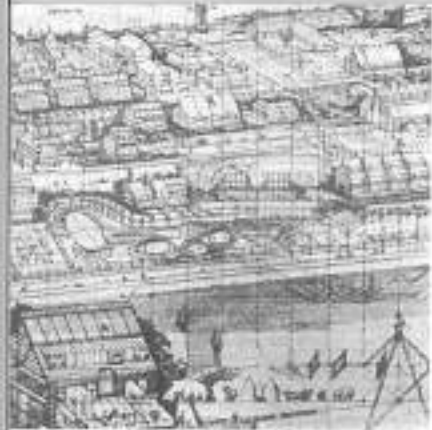
Pošta, Vrnjačka banja

Banka, Vrnjačka banja

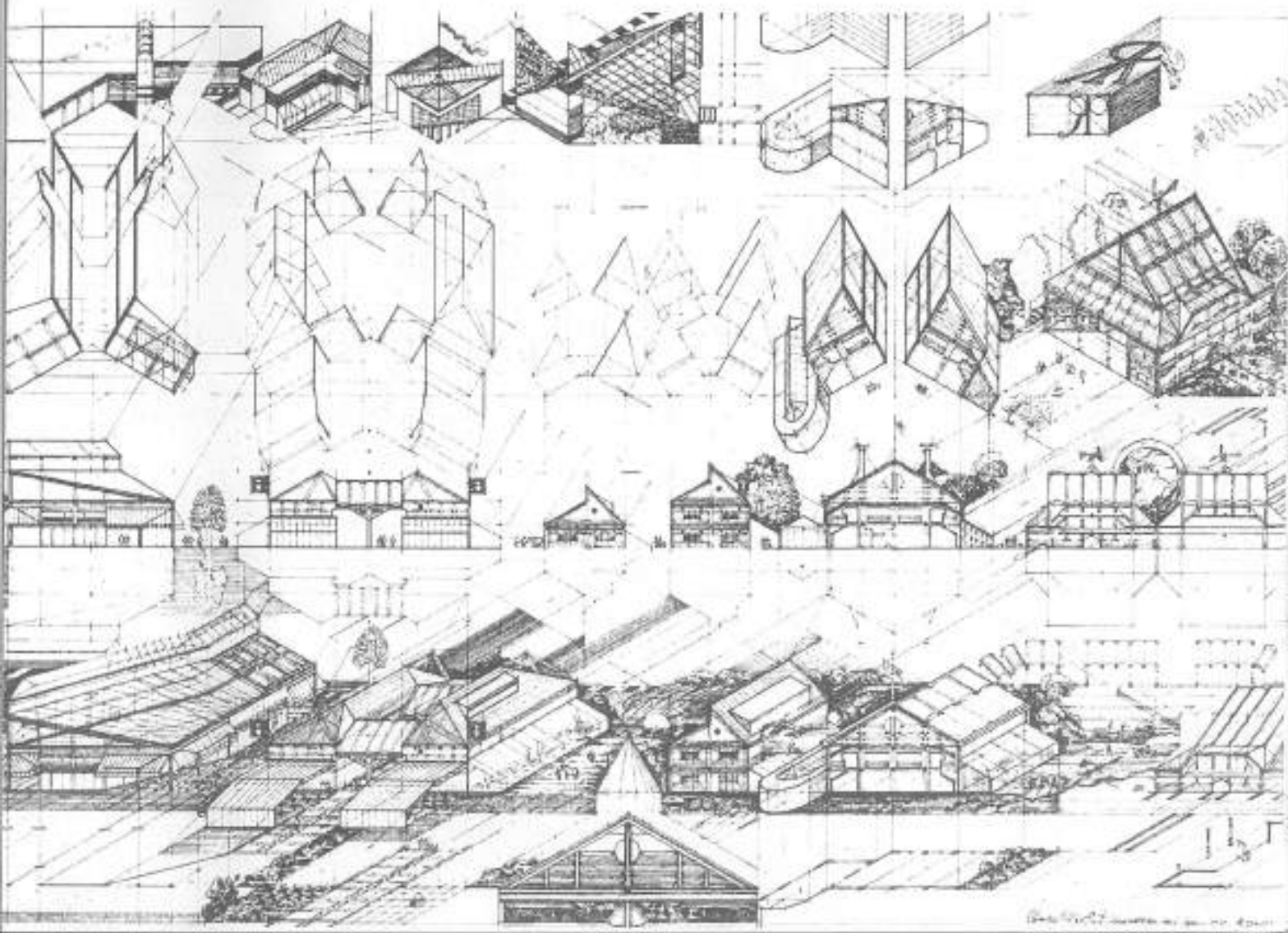
Hotel „Partizanka“, Vrnjačka banja

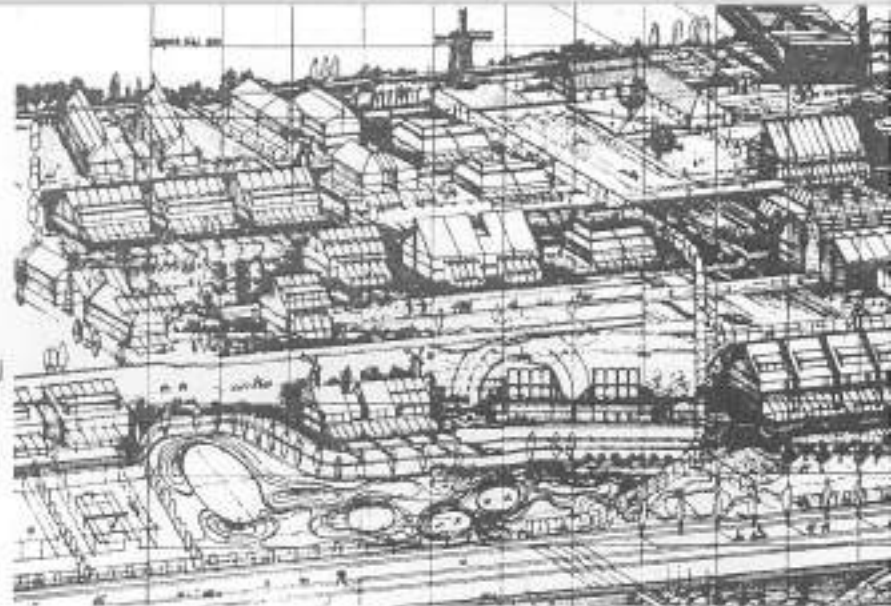

Ekopolis

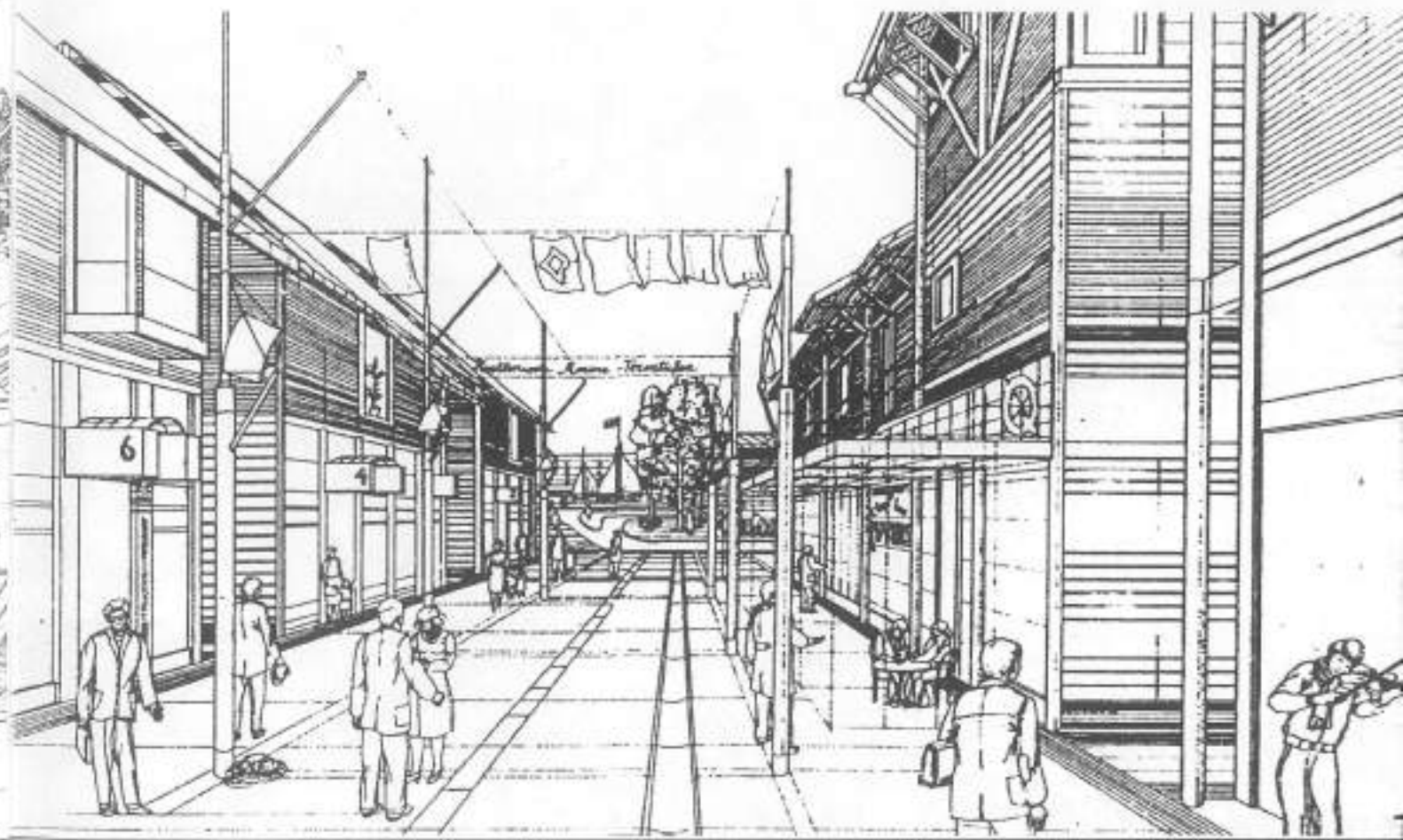
Studija kuće

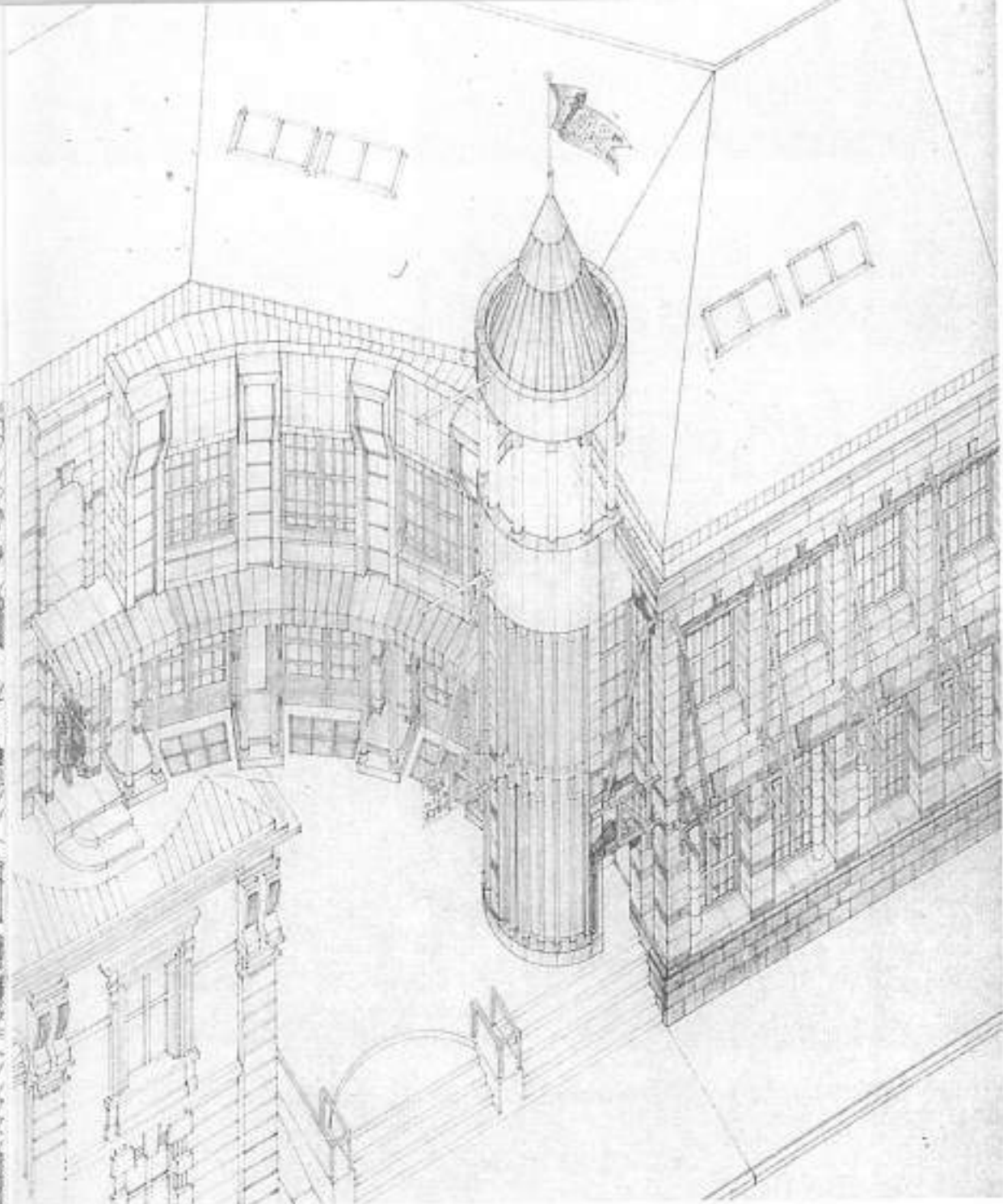
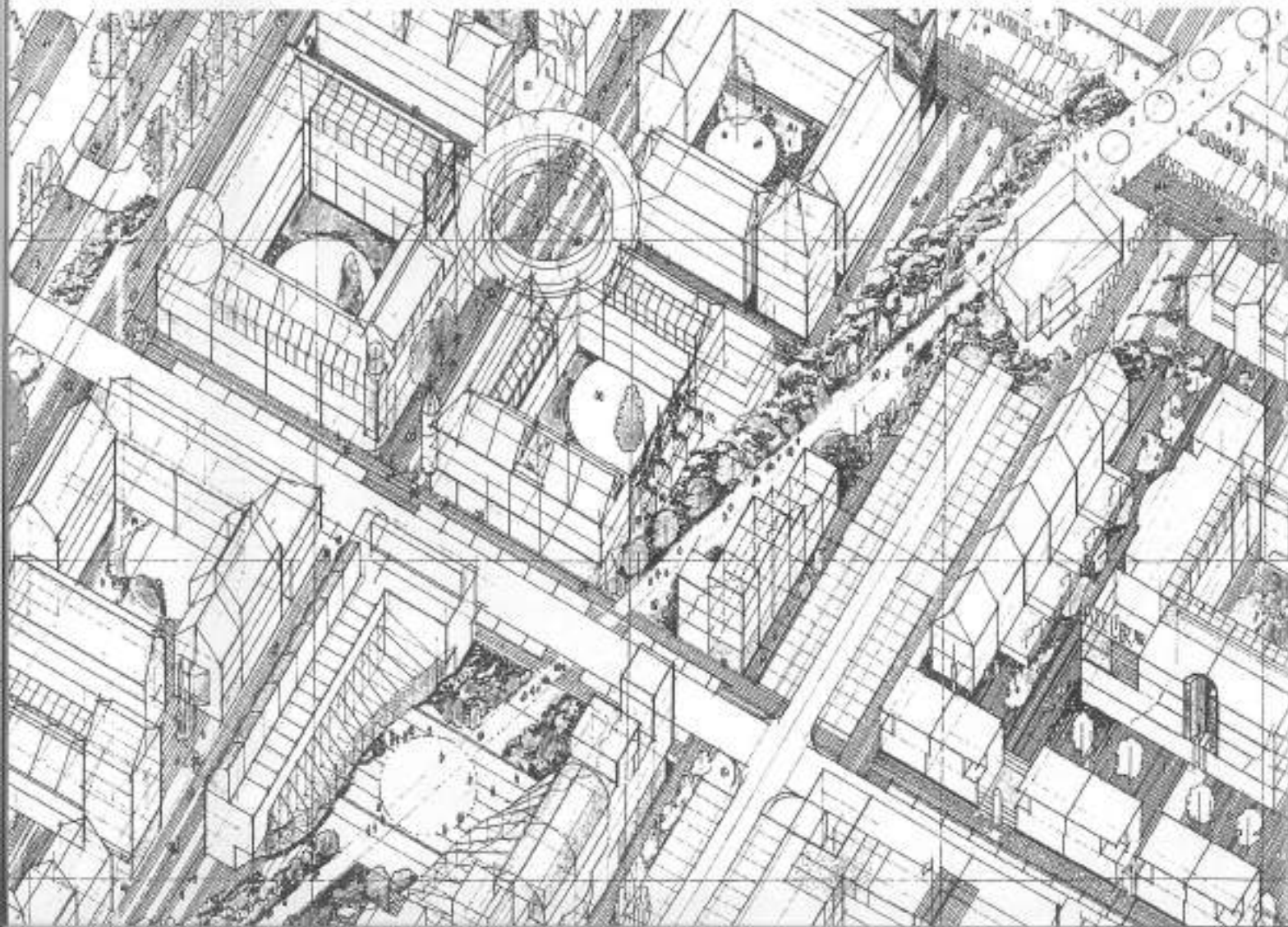
Arhitektura zemlje, detalj

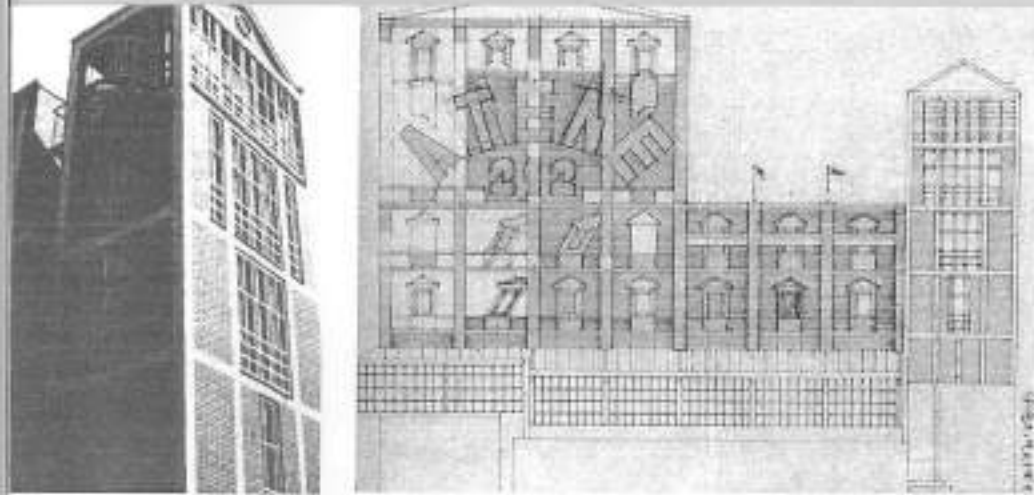
Marina, Helsinki

Naselje, Helsinki, Finska

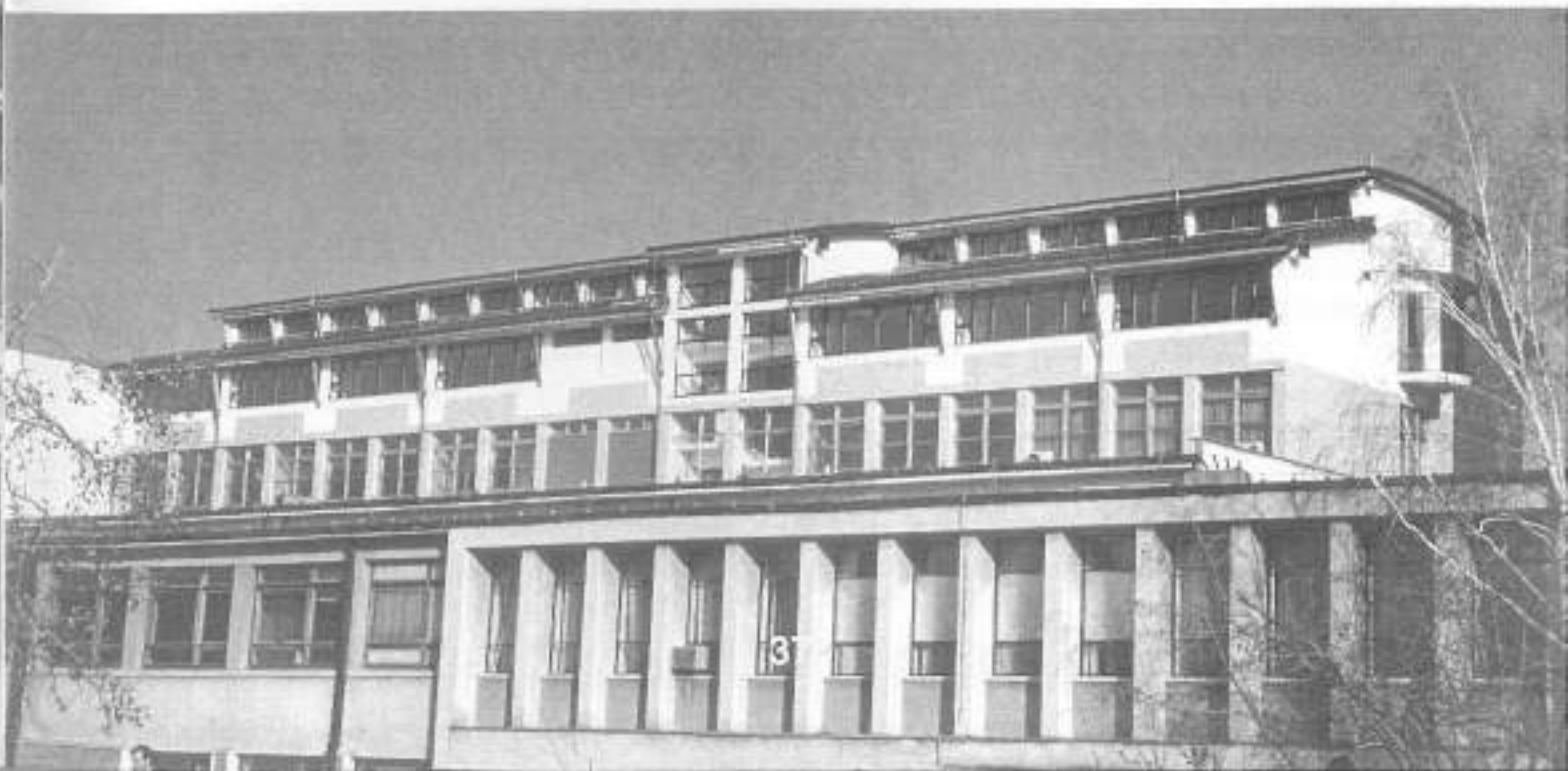
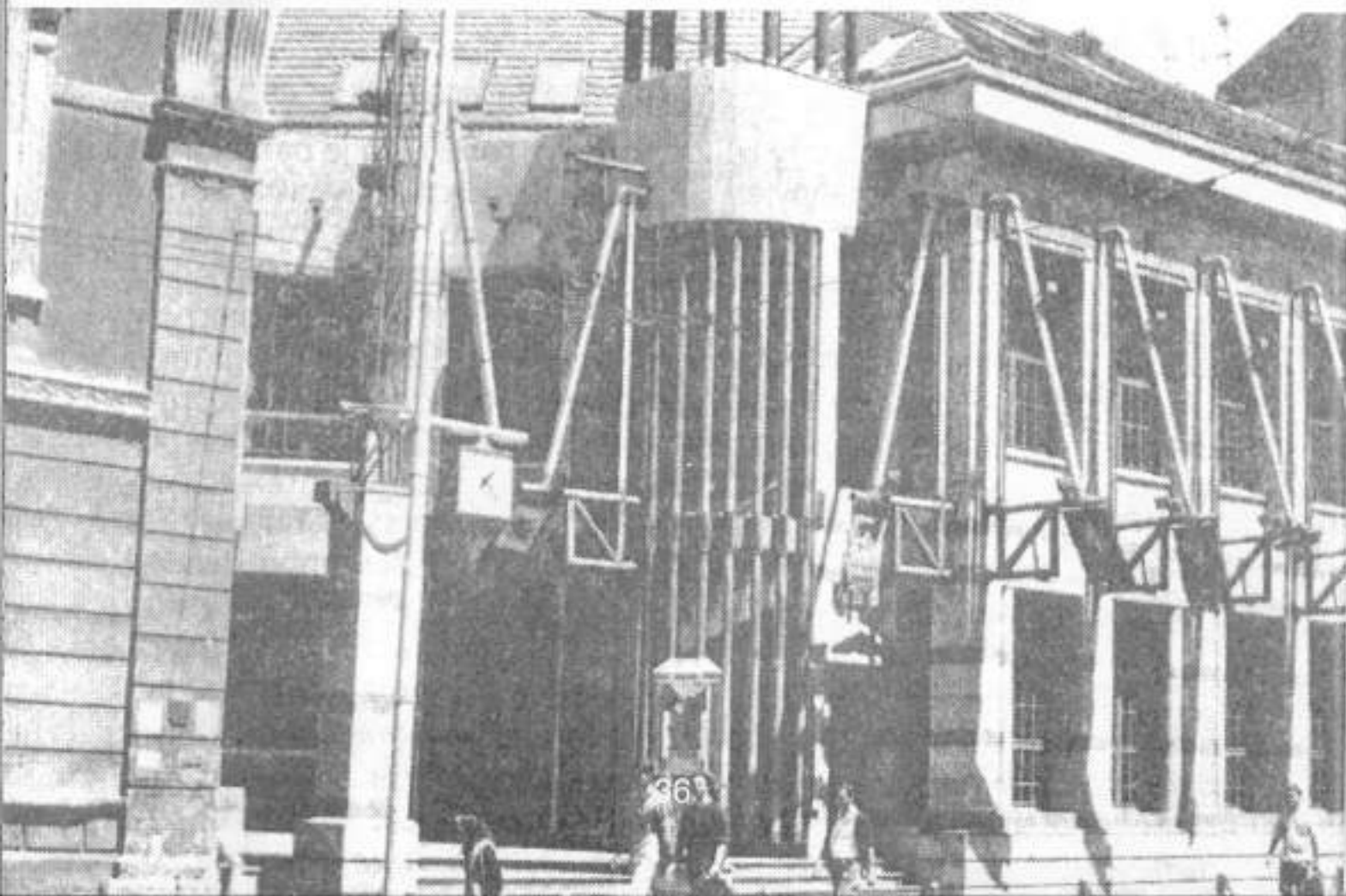
Atelje 212, Beograd

Atelje 212, Beograd

Nadogradnja zgrade FTN, Novi Sad

THE YEARNING FACE OF AMPHION / The Space of Ranko Radović

If it is true that, by a Faustian instinct for the depths, remote places can be experienced as time, temporalized - then the creator of the sketches and architectural studies we see before us is indisputably with us this evening, and obviously in the mood to talk. And the very fact that, with boyish agility and inspiration, he finds himself in the architectural culture of Japan, which is today so eminently plutocratic in orientation - represents a crucial episode in Ranko Radović's fruitful educational project - a project composed of words, sketches and buildings, which, although too little known here, ranks him among Yugoslavia's cultural ambassadors.

The profound transcendence of space, that upper pillar of Hermes and source of "mans' poetic sojourn on this earth", makes the extinction of physical space the focal point for any discussion of cosmopolitanism. Radović's Faustian feeling for earthly space (typical of artists with tender souls and powerful intellects), is founded on profound self-awareness, memory, and reflections of high culture. If acknowledges this earthly space as intellectual, and for that very reason is pregnant with a lush morphology and dynamism. It thus seems that any abbreviated attempt to sketch Radović's intellectual portrait would necessarily reveal that we have before us a rare form of inborn cosmopolitanism.

Perhaps the most profound mark of Radović's cosmopolitanism is outlined in his radical critique of contemporary urbanism, in his patient theoretical and practical concern with "cities which are worse than the societies which give rise to them" (P. Portogesi). In taking as his paradigm Aristotle's longing for "happy cities" and in building within his own "living space", Radović belongs to that small and lonely family of humanists whose efforts are directed at reestablishing cities not only as human spaces, but also as works

of art. In this regard, his presentiments are quite discernible, expressed as they are in houses and buildings with a "human face".

The architecture and drawings in this exhibition evoke the delicious danger of dazzlement which is so familiar in architecture both ancient and modern - and which makes it superfluous to compare these two strains of the same source.

Radović's windows confirm Schelling's postulate that architecture is "music for the eyes". The fugue and counterpoint recognizable in some of his buildings once more suggest a Faustian interplay of the inner (intellectual) and the infinite. And a compelling play of learning, the somewhat ethereal sketches in his oneiric "anthology of houses", testify to Radović's essential receptiveness towards the archetypical and metapoetic. Slavic folklore, the retelling of tales, oral family recollections and written accounts all give shape to Radović's architecture, and do so with a freshness of both feeling and experience.

Radović's graphic approach, inspired by neo-Renaissance traditions, is impressive testimony to the clarity of his thought. A superabundance of forms, groups of portraits of people and cities, bodies as landscape, unexpected entanglements, and above all drama and dynamism - reveal the rich interplay of a spirit confronted with the baggage of history.

Following Venturi's commitment to a modernism of values, in which classical and modern architecture function as parts of the same value system, Radović's intellectual and architectural project might well be called trans-modern (an option Radović supports). He gives the fullest possible expression to a whole body of questions and ideas which are creatively transformed to the point of unrecognizability the fullest possible expression to a whole body of questions and ideas which are creatively transformed to the point of unrecognizability (and which include the relationship between tradi-

tional and modern, as well as the problems of source, history, means of creation and the like). Commentaries, retellings and Luddism are only some of the "means" in Radovic's intellectual repertoire, the expressive tools with which he constantly outdoes himself. And a moment of the world's space is assembled in the eyes of a boy from some fabulist's attic.

Vladimir Stanić

Novi Sad 1990.

LE VISAGE AVIDE D'AMPHION / ESPACE de Ranko Radović

S'il est vrai qu'un espace très lointain peut, par instinct faustien des profondeurs, être ressenti comme le temps, qu'il peut se temporaliser, alors c'est incontestable, l'auteur des dessins et des études architectoniques devant lesquelles nous nous trouvons, est bien avec nous ce soir, en personne, et de toute évidence dispose à s'entretenir avec nous. Et le fait même que, agile et inspire comme un petit garçon, il se trouve dans ce Japon dont la culture architectonique est aujourd'hui éminemment ploutocratique, représente en réalité un épisode essentiel du projet missionnaire de Radović, projet productif mais encore insuffisamment visible chez nous – tisse de mots, de dessins et d'édifices, qui le hisse sans aucun doute au rang d'ambassadeur de la culture yougoslave.

La profonde transcendance de l'espace, colonne supérieure d'Hermès et source du "domicile poétique de l'homme sur cette terre", suppose l'extinction de l'espace physique au sein de toute conversation sur le cosmopolitisme. Le sentiment faustien de l'espace mondial de Radović (caractéristique chez les créateurs à l'âme tendre et à l'esprit fort), forge sur une profonde conscience, une mémoire, une réflexion et une haute culture, reconnaît cet espace mondial comme spirituel, et, de par la même, comme porteur d'une morphologie et d'un dynamisme de toute richesse. C'est pourquoi il semble que tout essai de tracer le portrait spirituel de Radović nous conduirait nécessairement à découvrir que l'on a affaire à une espèce assez rare de cosmopolitisme inné.

Peut-être la trace la plus profonde du cosmopolitisme de Radović réside-t-elle dans sa critique radicale de l'urbanisme moderne, dans sa patiente étude théorique et pratique des "villes pires encore que les sociétés dans lesquelles elles se développent" (P. Portogesi). Prenant pour paradigme

l'avidité d'Aristote de "villes heureuses" et batissant son propre "espace vivant" intérieur, Radović appartient à la famille de moins en moins nombreuse et de plus en plus isolée des humanistes dont les efforts tendent à faire de la ville un espace humain, mais aussi un artefact. Dans ce sens, ses pressentiments sont très clairs, qui sont exprimés dans des maisons et édifices à "visage humain".

L'architecture et les dessins auxquels nous avons accès dans cette exposition comportent le doux danger de s'estomper mutuellement si habituel quand il s'agit d'architectes modernes et anciens. Mais là il serait superflu de comparer les deux côtés d'une même source.

Les fenêtres de Radović confirment l'hypothèse de Schelling que l'architecture est "une musique qui se sent avec les yeux". Les formes de fugue et de contrepoint, que l'on peut reconnaître dans certains de ses édifices, suggèrent de nouveau le jeu typiquement faustien de l'intérieur (spirituel) et de l'infini. Et les gambades marquantes de connaissances, les dessins un peu étheriques d'une "anthologie de la maison" inrique, témoignent de la réceptivité fondamentale de Radović à l'archétypique et au métapoétique. Le folklore slovène, les répliques, missions, les souvenirs de famille de vive voix, les textes, entourent l'architecture de Radović de la fraîcheur du senti et du vécu.

Le graphisme de Radović, inspiré de la tradition de la renaissance, témoigne de manière impressionnante de la clarté de la pensée. La grande abondance des formes, les groupes de portraits d'hommes et de ville, les corps comme des paysages, les amalgames inattendus, mais avant tout le dramatique et le dynamique, découvrent le riche jeu de l'esprit confronté au fardeau de l'histoire.

Suivant l'engagement de Venturi en faveur d'un modernisme de valeur, dans le cadre duquel les architectures classique et moderne fonctionnent

comme les pièces d'un même système de valeurs, le projet spirituel et architectonique de Radović pourrait être qualifié de transmoderne (choix que Radović lui-même approuve). C'est le terme qui exprime le plus complètement tout le corps de questions et d'idées transformées jusqu'à en être méconnaissables (le rapport tradition – moderne, le problème des sources, de l'histoire, des moyens de modelage et autres...). Le commentaire, la réplique, le ludisme ne sont que quelques-uns de "moyens" utilisés dans le répertoire spirituel de Radović par lesquels il exprime le dépassement constant de soi-même. Et un instant de l'espace mondial recueilli dans les pupilles d'un petit garçon descendu d'un grenier de Bachelard.

Vladimir Stanić

Novi Sad, 1990.

